

NORDBOUNDERSØGELSER I ØSTERBYGDEN 1971

Af lærer *Ove Bak*

Sommeren og efteråret 1971 fortsatte jeg arbejdet med at kortlægge *Østerbygden* for nordbo- og eskimobebyggelse.¹

Fra slutningen af juni til lige efter 1. november var jeg på rekognosceringsrejser rundt i *Østerbygden*. Først på sæsonen voldte storis og uroligt vejr (især i *Kap Farvel*-distriktet) betydelige vanskeligheder. Perioden fra ca. 15. september til kort før 1. november, da der kom en del sne, var den bedste tid. Vejret var meget roligt bortset fra blæst med 8–10 dages mellemrum. Dagene blev dog efterhånden korte, og det blev koldt med streng nattefrost. Heldigvis varede det usædvanligt længe, inden der faldt sne. Det var iøvrigt en tid med mange ruinfund.

Indtil begyndelsen af september arbejdede jeg med at færdiggøre undersøgelsen af *Kap Farvel*-distriktet. Storisforholdene syntes dog en tid at forhindre en gennemførelse af mine planer. Det gik kun langsomt med at nå frem til øerne ved *Kap Farvel*. Jeg lå vejrfast 17 dage på *Herjolfsnæs*, mens havet og fjorden var helt dækket af isflager.

Endelig den 28. juli kunne vi sætte lejr på østsiden af *Pamiagdlok-øen*. Derfra flyttede vi til det forladte udsted *Sangmissoq* på *Christian IV's Ø*, hvor vi var ca. 3 uger. Stedet ligger centralt i *Kap Farvel*-distriktet,² og der var kun 30 km til butikken i *Augpilagtoq*, hvor vi kunne få proviant og benzin. Bredningen ved *Sangmissoq* er desuden et af de mest naturskønne steder, jeg har oplevet. Især alpetoppene på *Eggers Ø* og *Quvnerit* samt den særprægede ø *Angnikitsoq* prægede udsigten fra lejren. Teltet var anbragt i haven ved den tidligere udstedsbestyrerbolig. (Udstedet *Sangmissoq* blev affolket i 1944). Mange dage stormede det slemt, så vi ikke kunne komme fra stedet.

Når vi sejlede ud ganske tidligt om morgenen, kunne der være skyfri himmel og helt stille. Fjeldene spejlede sig i vandet i sundene, så der næsten ikke var til at se forskel på virkelighed og spejlbillede. Ved middagstid kunne der imidlertid komme skyer og blæse voldsomt op. Vi lå således vejrfast et par dage nær *Kap Christian*

1. Undersøgelserne 1970 er beskrevet i dette tidsskrift 11/1971, side 321–340.

2. På pynten ca. 4 km vest for N154.

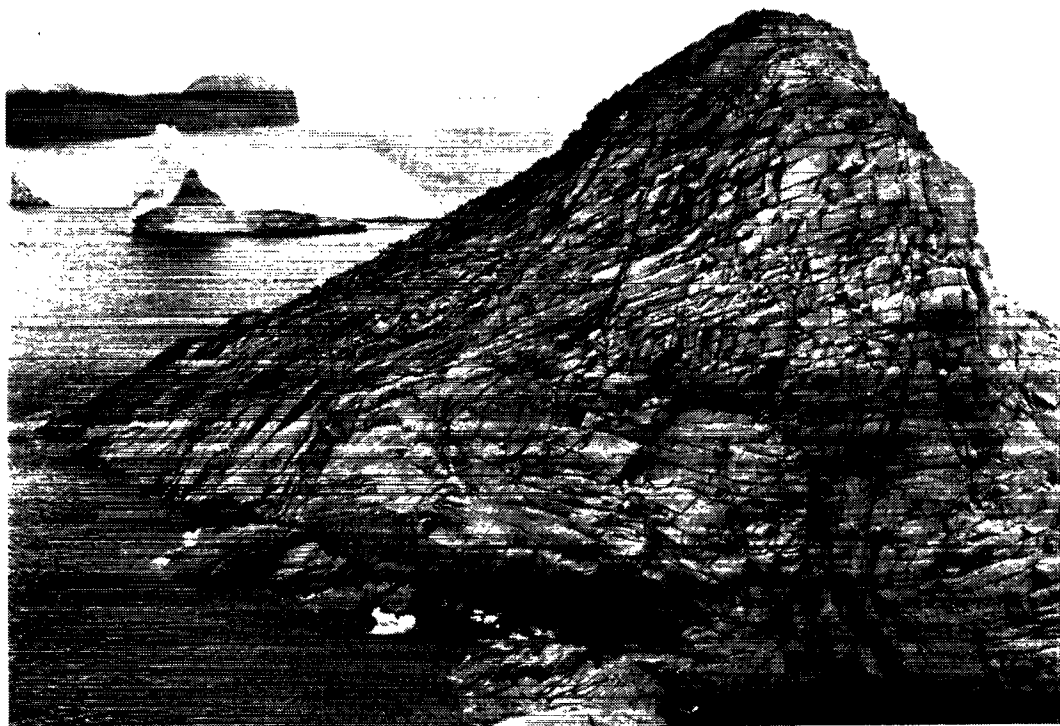
lige vest for Kap Farvel. Et vidunderligt smukt og interessant område, hvor mennesker havde boet i tidligere tider at dømme efter mange velbevarede husrester (eskimo) – men det er et barsk sted. Når storisen er borte, står atlantehavsdønningerne lige ind mod de ubeskyttede forbjerger. Vældige vandmængder standses i deres bevægelse. Jeg oplevede i et sjældent roligt øjeblik at runde selve Kap Farvel i min 15-fods jolle – men også at sidde mismodig på den yderste spids af Kap Christian og stirre på et oprørt hav. Man kan føle sig en smule forladt ved Grønlands yderste ende og vide, at man skal forbi enten Kap Christian eller Kap Farvel for at komme bort fra dette sted, der ikke just er overrendt af mennesker.

Der er betydelig strøm i havet ved Grønlands sydspids. Da vi sejlede syd for Kap Farvel-klippen og forsøgte at fotografere den trods tågebanker, kom pludselig et stort isfjeld sejlende ud gennem en tågemur og gled forbi os. Bag det stod en regulær kølvandsbølge.

Området ved øerne og sundene i Kap Farvel-distriktets østende syd for Prins Christians Sund vejrstation opgav jeg at undersøge fra min egen båd, da vejret var uroligt, og det nærmede sig september. Jeg fik hjælp af fisker *Apollus Dorph* i Augpilagtoq, der sejlede mig rundt i sin fiskerbåd og viste mig en række interessante eskimoruiner. Området blev dermed færdigundersøgt – et mål jeg havde haft for øje i flere år, men som nu endelig blev nået.

Der blev kun fundet få nye nordboruiner i Kap Farvel-distriktet. Et interessant fund var dog en lille gård (B111), jeg stødte på en dag, da jeg lå vejrfast på nordøstsiden af *Eggers Ø* ved Nûgâtsiarssuasik nær den forladte boplads *Itivdleq*. Jeg vandrede til bunden af fjorden, der fra syd går langt ind i øen øst for Kap Farvel (*Itivdliq igdlua*). Nær stranden fandt jeg resterne af en nordbogård, som nu er det sydligst lokaliserede nordboanlæg i Grønland. Stedet ligger meget afsides, og det er naturligt at tænke sig muligheden af, at her kan have levet en fredløs, eller et skib kan være tvunget herind af vejr og is. Besætningen eller en indvandrerfamilie kan så – fordi de nu er kommet til land her, eller fordi båden er havareret, eller is og bølgegang forhindrede vidererejse – have opført huse på dette sted.

Nordvestenden af *Eggers Ø* er frodig med betydelige græsarealer ved kysten under den store fjeldknode, som øen iøvrigt består af. Dette område blev omhyggeligt gennemgået uden, at jeg fandt det mindste spor af nordbobebyggelse. Nordøstenden af *Eggers Ø* er også ret lav. Her er en del bevoksning i et ujævnt terræn. Der skulle være teoretisk mulighed for nordbobebyggelse, men jeg fandt heller ikke her nordboruiner. Jeg så kun den før nævnte B111, der ligger på en lokalitet med meget mindre græs end hvad, der er på mange steder ved nordkysten af *Eggers Ø*. Jeg vil dog ikke udelukke, at jeg kan have overset stærkt nedsunkne ruiner, der skjuler sig i lavninger i det ujævne terræn.

Det sydligste forbjerg på Kap Farvel set fra land 4. august 1971. En 75 meter høj, vejrbidt klippeknold er forbundet med resten af øen ved en lav tange, der nok som oftest overskylles af bølger og dønning, når der ikke ligger is. Selv om luften normalt må være fyldt med saltvandssprøjt, sås i lavninger græs og blomstrende engelskgræs på den skråning, hvorfra billedet er fotograferet. Selve Kap Farvel-klippen er praktisk talt nøgen. Syd for forbjergtet findes nogle små øer, af hvilke én ligner et næsehorns »tak«. Kap Farvel hedder på grønlandsk Umánarssuaq eller Kangeq kujatdleq.

Jeg så fjeldet *Qáqaq putulik* („fjeldet med hul“). Det er en stejl spids med et hul midt gennem fjeldet et stykke under toppen. Man tror umiddelbart, at det er en sneklump, men det er i virkeligheden et hul, der må være temmelig stort. Dette fjeld forklarer iøvrigt ældre rejsendes navn på Kap Farvel-øen: *Putulik* (P. O. Walløe).³

I fjorden nord for Augpilagtoq konstaterede jeg, at 2 ruingrupper er gårde og ikke blot anlæg af tørstehuse.

I september opholdt jeg mig en tid ved Igaliko Fjord, bl. a. ved *Sdr. Igaliko*. Nord for Inorquagssâq (ved N64) lokaliserede jeg i en dal en nordbogård (B118). Hvor denne dal støder ud i den vældige smeltevandsdal ved Jespersens Bræ ligger et virkeligt smukt skovområde med ret høje og svære birketræer. Det er af betydelig udstrækning. I efterårstiden var der skønne farver. Nogle af træerne må være meget gamle. Om vinteren sker en betydelig træhugst. Det er let at komme til stedet med

3. DGSS V, side 93.

*En rypemor, der gik med sine kyllinger ved Kangia-fjordens strand
7-8 km nordvest for Kap Farvel.*

hesteslæder. Svære træer, der sandsynligvis er langt over 100 år, er fældet i det seneste årti. Her må afgjort være en fredningsopgave i lighed med den, som forlængst er løst for Qíngua-dalens vedkommende. Trævækst i Grønland er nu engang den undtagelse, som bekræfter reglen, at øen er et polarland præget af is, sne og kulde.

Fra 30. september til 27. oktober havde jeg lejr ved Hvidenæs vest for Julianehåb. I denne periode lykkedes det mig til min overraskelse at lokalisere et stort antal nordbogårde.

Foto: Stationsleder A. Thybo Berthelsen [eftersommeren 1958].
(Fotografiet reproduceres med velvilje fra civiling. I. Lautrup-Larsen).

Den 77-årige Ernestine Isaksen i Augpilagtoq.

Kap Farvel-landets bopladser, der nu er affolket på nær Augpilagtoq, lå meget isolerede. En stor del af befolkningen stammede fra østgrønlandere indvandret i 1800-tallet, og endnu i 1930-erne levede adskillige af de sidste tilflyttere. I Augpilagtoq har gamle skikke holdt sig til nyeste tid.

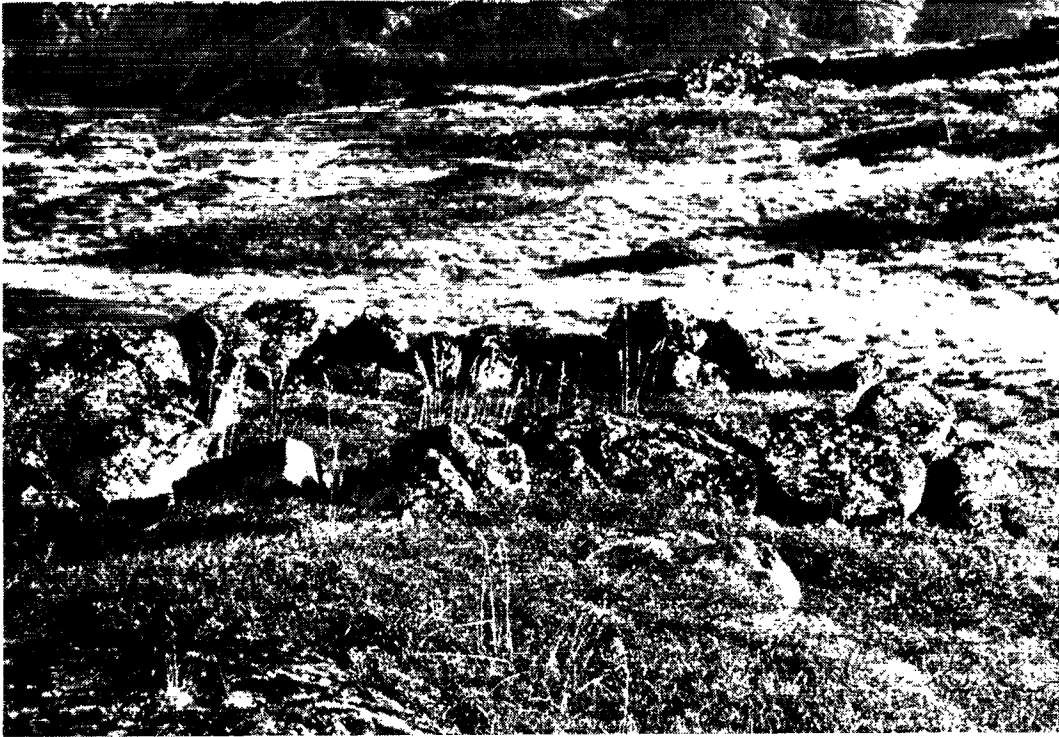
*Tørstenshus (B63) i Kap Farvel-distriktet. Set fra sydøst – 8×5 m.
Ca. 1 m høje og lige så brede vægge af afrundede sten. Tre km mod nordvest ligger en gårdtomt (B62).*

I området nordvest for *Hvalsø kirke* fandt jeg en gruppe på 12 nordbogårde foruden nogle enkeltliggende huse. Det er hermed godtgjort, at *Hvalsø kirke* i lighed med hvad, jeg tidligere har konstateret med hensyn til *Herjolfsnæs kirke*, har haft et ret folkerigt sogn med nærliggende gårde. De fleste af nyfundene (8 gårde) ligger ved fjorden *Kangerdluarssuk*, hvor der tidligere kun var kendt 2 (N159 og N160). Meget tyder på, at fjorden er nordbotidens *Kambestadsfjord* (Kambstaða-fjörðr). Ivar Bárðarson skriver ca. 1350:

Nest Eijnerfiord ligger Hualtzøer fiord, ther ligger en kircke som heder Hualsøer fiord kircke, hun eger all fiordenn, och saa alle Ramstadefiord som nest ligger, vdi denne fiord er en stuor hoffgaard, som konningen horer till och hieder Thiødhillestad.⁴

Ud fra den betragtning, at oplysningen *kan* være rigtig, har jeg overvejet, blandt hvilke gårde kongsgården *Tjodhildestad* skal søges, men kun en udgravning kan evt. give svar på spørgsmålet. De mest omfattende gårdtomter er N160 og B126, som begge har flere boligtomter af betydelig størrelse.

4. »Ram-« er fejlskrivning for »Kam-« ifølge bl. a. Finnur Jónsson. (Citatet er fra »Det gamle Grønlands Beskrivelse« ved F. J. [1930] side 26/27).

*Tørstenshus (B126). Fundament ca. 6×9 m af svære sten.
Vægge af græstørv eller træ er forlængst vasket bort af regnen eller rådnet væk. Del af gård.*

Gården B128, der ligger 5,5 km vest for Hvalsø kirke, har meget præsentable ruiner, der dog indtil for nylig – før fårenes afgrævning af vegetationen – må have været delvis skjult i tæt pilekrat.

På grundlag af oplysninger fra fåreholder *Abel Kristiansen* i Eqaluit lokaliserede jeg 2 gårde på halvøen syd for Igaliko Fjords udmunding (B135 og B136). Sidstnævnte er en smukt beliggende indlandsgård, som jeg var ved 2 dage før, sneen kom og så godt som standsede kortlægningsarbejdet.

Jeg fik dog, da en del af sneen var bortsmeltet, lejlighed til at besøge 2 lokaliteter ved Lichtenau Fjord, hvor jeg havde fået vink om, at der skulle være ruiner. Lidt syd for N90a (den store ruin „Elefantstalden“)⁵ havde fåreholder *Henning Lund* set adskillige ruiner. Her var ganske rigtig på en dårlig lokalitet helt nær stranden men skjult fra vandet nogle velbevarede ruiner (B 141); bl. a. en stor stenbygning (fold?), 3½–7 m bred og 21 m lang med op til over 1 m brede og 1½ m høje vægge af meget svære sten.

Den anden ruingruppe (B140) er fundet af folk i Lichtenau. Jeg var klar over dens eksistens, da den nævnes af *Arctander*, men havde ikke tidligere kunnet finde 5. Grl. »Navguaitut«.

Boligtomt (B120) ca. 15×20 m. Nordboernes sterrumshus med tykke vægge af sten og græstørv fremtræder nu som en rodet stenhob. Enkelte vægrester ses. Lange, flade døroverliggersten ligger hist og her. Denne tomt er ret lille; der kendes i Østerbygden flere boliger, som er over 100 meter lange.

den. Nu fik jeg den forevist på et ret fladt terræn et stykke fra kysten, hvor jeg ikke havde været, da områdets natur er af en beskaffenhed, der erfaringsmæssigt sjældent giver mulighed for nordbobebyggelse.

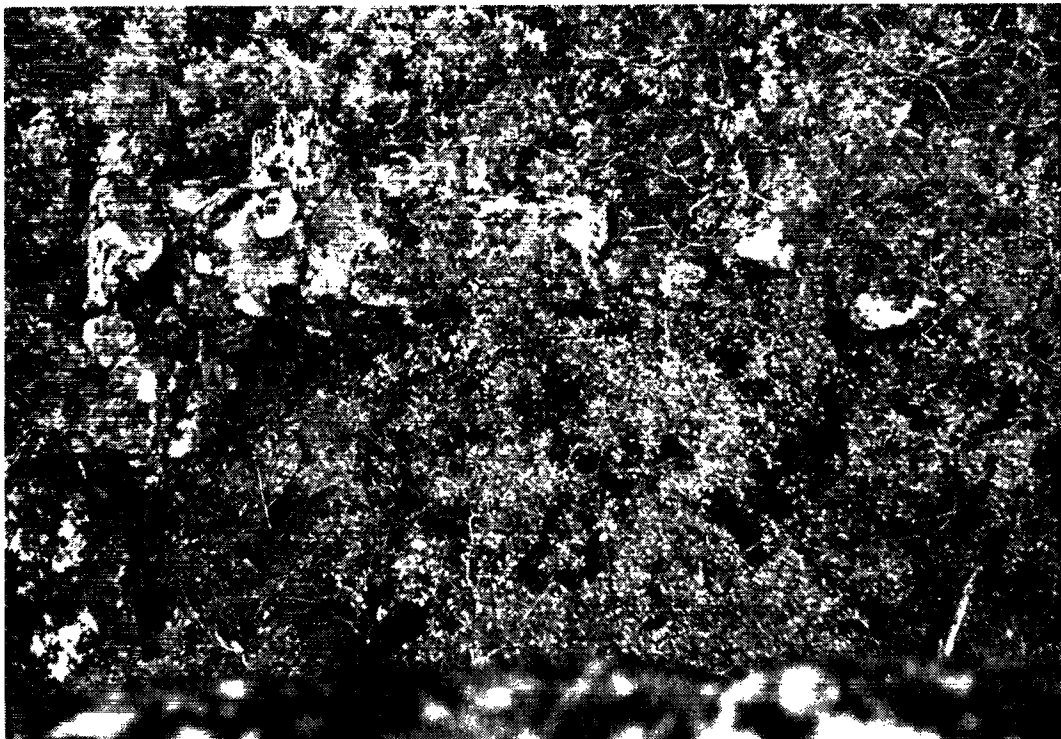
Placeringen af de to ruingrupper på uventede lokaliteter er et bevis på, at der *kan* være oversete ruiner enkelte andre steder i det område, som jeg regner for færdigundersøgt. Antallet kan dog næppe være stort.

De her nævnte ruiner må siges at være blandt undtagelserne, der bekræfter en gennemgående regel for placering af kystegnernes nordbogårde på græsrigge lokaliteter nær elv- eller bækudløb.

Mine rejseruter blev længere i 1971 end noget foregående år. Jeg slog den tidligere rekord i 1968 med ca. 500 km. Jeg har i 1971 brugt knap 2000 l benzin og sejlet ca. 4000 km i min 15-fods træbåd med 18 HK Evinrude påhængsmotor.

Jeg ville gerne have gennemundersøgt området nordøst for Hvalsø kirke men nåede det ikke. Mellem bugten ved kirken og den store gård N59 findes en frodig dal. Fåreholder Hanning Høegh har set uregistrerede ruiner ved bugten og midt i

*Stenhus eller lille fold (B103) 3×6 m bygget op ad klippevæg.
Ligger i Daniel Bruun Dal syd for Ulvesø og er næsten overgroet af pil og birk.*

dalen (mærket med „?“ på kortet). Måske er der yderligere ruiner i indlandsområdet her samt ved nogle søer sydvest for Igaliko.

Måske er der også flere ruiner ved Ndr. Sermilik. Fåreholderne i Narssaq kender ruiner øst for N122 og nord for N9.

Forhåbentlig kan en undersøgelse af de manglende områder her samt landet mellem N122 og Mellelbygden nås sommeren 1972. Isforholdene bestemmer dog tempoet, som i rigt mål erfare!

Da undersøgelsesperioden sluttede i 1971, var jeg nået til nyregistreret nordbo-ruingruppe nr. 142 samt „ny“ eskimoplads nr. 131.

Siden 1723 har der været rekognosceret efter nordboruiner i Østerbygden, og forhåbentlig vil der snart kunne udarbejdes et så godt som fuldstændigt kort over middelalderens bebyggelse.

Hans Egede, Peder Olsen Walløe og Anders Olsen nedskrev de første iagttagelser af nordboruiner. Aron Arctander og Andreas Bruun foretog 1777–79 den første sy-

men passerede ellers søn højt oppe på fjeldskrånningerne. Man red på tre heste og har derfor siden indbyrdes kaldt søn »Trehestesø«.

Fru Cecilie Lund og hendes søn. Sammen med sin mand, Henning Lund, har hun opbygget et stort og moderne fåreholdersted ved ruinerne af nordbøgården N76 (Qanisartût ved Igaliko Fjord). Familien er blevet værdige efterfølgere for middelalderens bønder, med hvem de ivoirigt er i slægt. Hr. og fru Lunds familie er som disse indvandret til øen fra Skandinavien.

Bag Cecilie Lund ses en vældig dørøverliggersten fra den gamle nordbøgårds bolig. Denne er nu blevet vartegn for familien Lunds gård.

Henning Lund og naboen mod syd, Abel Kristiansen, var de første, der i nyere tid slog sig ned ved østbredden af Igaliko Fjord. På fåresamlingerne fik de et indgående kendskab til nordboernes Vatnahverfi og har i tidens løb videregivet megen viden om landet til rejsende. Arkæologer og naturvidenskabsmænd har som omtalt tidligere i bl. a. dette tidsskrift haft kontakt med de to fåreholdere.

Henning Lund regner ivoirigt med at være blandt de første, som i nyere tid besøgte det af-sidesliggende område ved Ulvesø (omtalt her 11/1971). I juli 1945 red han sammen med fåreholderne Abel Kristiansen og Tobias Abelsen på regulær opdagelsestur fra Qanisartût ind til indlandsisen og rundt om Ulvesø. Man var nede ved søens skovbevoksede nord- og sydender

stematiske rekognoscering efter ruiner. Arctanders rejsebeskrivelser blev trykt i ugeskriftet „Samleren“ (1793) og var således let tilgængelig for en senere tids forskere, som i deres rapporter ofte henviser til Arctander – om de har besøgt hans ruiner eller fundet tomter, som han ikke har set.

Omkring 1830 berejste W. A. Graah, C. Pingel og botanikeren Jens Vahl Østerbygdens fjordegne. Især i sidstnævntes dagbog blev der gjort notater om „norske Rudera“ på steder, „Arctander ikke har omtalt“. I de følgende år blev der indberettet flere nyfund af ruiner, og i „Grönlands Historiske Mindesmærker“, bd. 3 (1845), side 795–833 samledes alle oplysninger om spor af den norrøne bebyggelse i Østerbygden. Ruinernes beliggenhed blev vist på et kort.

I årene før 1900 berejste Gustav Holm, Daniel Bruun og Frode Petersen Juli-anehåb distrikt med henblik på at samle materiale til en omfattende, systematisk beskrivelse af Østerbygdens norrøne ruiner. Størsteparten af de tidligere beskrevne ruiner blev besøgt og opmålt. En del blev ikke opmålt, fordi man på grund af tidnød måtte udelade en del fjordområder, og enkelte tomter kunne ikke genfindes på

grundlag af ufuldstændige stedsbeskrivelser. Desuden blev der gjort en mængde nyfund. De fleste af de manglende ruiner blev genfundet af forskere i dette århundrede – bl. a. Poul Nørlund og C. L. Vebæk, der desuden lokaliserede en række helt ukendte nordbotomter.

I begyndelsen af 1960-erne var der på Nationalmuseets liste over ruiner, der var kendt men ikke beskrevet og nummereret i nyere tid, kun ganske få tilbage. Med forbehold af evt. glemte fundberetninger i arkiverne (f. eks. breve fra de tyske brødre-missionærer) må man sige efter de sidste års ruinlokaliseringer, at listen nu er *tom* – i hvert fald for Østerbygdens vedkommende.

Af ruinerne B1–B142 er 11 under en eller anden form beskrevet af ældre tiders rejsende.⁶ Nordbogårde ved Julianehåb og Frederiksdal, der fandtes i begyndelsen af kolonisationstiden, er forlængst sløjftet.

De mere eller mindre sammensunkne ruiner fra middelalderen er naturligvis fra tid til anden set af folk i Østerbygdens bopladser og udsteder, og et betydeligt antal ruiner er lokaliseret på grundlag af oplysninger fra fastboende. Af de 142 ruinlokaliteter, som jeg har beskrevet, er henvend en femtedel fundet af fåreholdere og fiskere på egnen.

6. Ved gennemgang af ældre fundberetninger har jeg konstateret, at følgende af de ruiner, jeg har lokaliseret, tidligere har været beskrevet:

Nr. 14 – ses på kort (tegnet af Samuel Kleinschmidt?) [Missions-Blatt aus der Brüdergemeine, årg. 1865, side 28 – »Kirchrüne«.]

Nr. 38 – [J. Vahls rejsedagbog 6/7 1828 samt Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1836/37, side 123.]

Nr. 47 – [W. A. Graah: Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland, udg. 1932, side 75.]

Nr. 51 – [ANO 1842/43, side 333.]

Nr. 54 – [Bruun, side 44 og Arctander, side 90.]

Nr. 56 – [O. Bendixen: Grønland som Nybyggerland (1927), side 70.]

Nr. 57 – [Bruun, side 42 og Arctander, side 88.]

Nr. 58? – [muligvis M. o. G. 6,3, side 137.]

Nr. 100 – [ANO 1838/39, side 227].

Nr. 116 – [ANO 1842/43, side 329 og M. o. G. 67, side 6.]

Nr. 126 – [Arctander, side 122.]

Nr. 140 – [Bruun, side 53 og Arctander, side 99.]

»Bruun« og »Arctander« er optryk af deres dagbøger i »Meddelelser Nr. 58« fra Norges Svalbard- og Ishavs-Undersøkelser (Dagbøger av Nordmenn på Grønland før 1814, 2.).

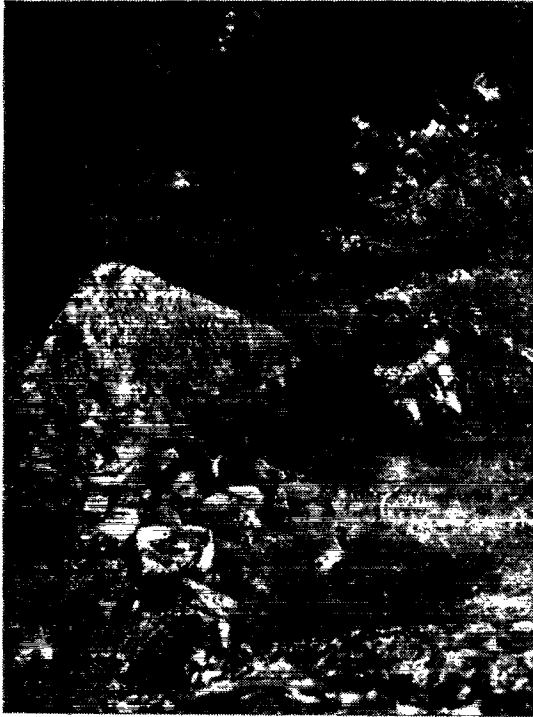
I »Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed«, I (1832), side 101, omtales B121 eller B137, og der nævnes, at grønlænderne har set flere ruiner i nærheden.

Bruun (side 13) og Arctander (side 70 og 116) omtaler nu forsvundne nordboruiner ved Julianehåb.

J. C. Mørch nævner i »Tanker om Grønlands Østerbygd« (1799) et kors på fjeld ved N128. (»Meddelelser Nr. 52« fra Norges Svalbard- og Ishavs-Undersøkelser, side 35). Dette har jeg ikke kunnet finde.

I ANO 1838/39, side 229, nævnes ruiner i Kangerdluluk ved Lichtenau Fjords østbred. Beretningen må bero på en misforståelse. Terrænet er uegnet, og der er ingen ruiner.

O. Bendixen har beretning (side 88) om nu forsvundne ruiner ved udstedet Sletten. På kort angiver han nordboruiner vest for N117 og på ø vest for N14. Førstnævnte er nok eskimo (se M. o. G. 109,2, side 12). Om den anden kan jeg ikke sige noget.

Spærredige (B102). En smal fjeldkløft er lukket med et 12 meter langt stendige, som nu er delvis udskredet. I nordbotiden må det have været så højt, at det kunne standse en flok får (evt. heste eller køer). Der er endelig den mulighed, at det kan have været benyttet under renjagter og kan i så fald være af eskimoprindelse.

Jeg har fået forevist ruiner, fået afsat oplysninger på mine kort, så jeg selv let har kunnet finde ruinerne, eller i andre tilfælde blot fået at vide, at der i en dal eller ved en kyst et eller andet sted var set ruiner. I sidstnævnte tilfælde har det ofte været svært at finde tomterne, der undertiden blot var naturligt anbragte stenrækker ved elvudløb og således en misforståelse.

Tilføjelser til beskrivelsen af ruinfund i dette tidsskrift nr. 11/1971, side 334–339:

Nr. 37 – rester af to tørstenshuse, en lille fold samt muligvis en bolig (vanskeligt bestemmelig tomt). Evt. en gård?

(Nr. 59 – helt usikker tomt).

Nr. 65 – flerrumshus og mindre bygning. Sandsynligvis gård.

Ruinfund 1971:

Nr. 110 – en fårefold og muligvis rest af et mindre hus.

Nr. 111 – lille gård med boligtomt (ca. 8×14 m), fold eller fåreskjul (5×12 m) og to tørstenshuse ($2,5 \times 3,0$ m og $2,0 \times 4,0$ m). *Den sydligste nordbobebyggelse i Grønland.* (NB. – dog forbehold vanskeligt bestemmelig ruin i eskimoboplads EB98 på Kap Christian, der kan være nordbo).

Tørstenshus (N117) ca. 3×6 m af udsøgte, hovedsagelig rektangulære sten. Endevæg udgøres af lav klippe (forrest i billedet). Smal indgang i forgrunden til højre. Ruin i den afsidesliggende gård ved Lindenows Fjord, den hidtil eneste kendte på Grønlands østkyst.

Torumshus (B123) på smalt, fladt terræn mellem søbred og klippevæg. I nærheden ligger et spærredige. Huset har været opført af sten og græstørv. Fremtræder nu som en overgroet men tydelig tomt (6×3 m). På modsatte søbred ligger en større gårdtomt (N183).

Nr. 112 – en gård.

Nr. 113 – et alm. tørstenshus samt flerrumshus.

Nr. 114 – et par fåreskjul og forrådsrum.

Nr. 115 – tørstenshus eller fold.

Nr. 116 – lille tørstenshus.

Nr. 117 – et par tørstenshuse.

Nr. 118 – nr. 122 er alle gårde.

Nr. 123 – tørstenshus og spærredige ved søbred.

Nr. 124 – en gård. Er sandsynligvis ret stor. Meget sammensunkne og overgroede tomter.

Nr. 125 – velbevaret gård.

Nr. 126 – en meget stor gård med bl. a. 2 store boligtomter. (Den og N160 er de største gårde i Kangerdluarssuk Fjord).

Stenhus 6×12 m ved gården B140. Et svært fundament stikker op gennem snelaget. Ruinerne fremvistes 31/10 1971 af Isak Langø fra Lichtenau. (Kendes af Arctander [Samleren VI, s. 1190. – Her er dog ikke den på billedet viste tomt omtalt.] Er forgæves eftersøgt af bl. a. Frode Petersen [M. o. G. 16,3, s. 420]).

- Nr. 127 – tørstenshus. Vest for dette findes ifølge fåreholder Hanning Høegh en stor fold.
- Nr. 128 – stor gård med meget velbevarede ruiner ved bugt 5,5 km vest for *Iivalso* kirke.
- Nr. 129 – et par folde eller tørstenshuse.
- Nr. 130 – en gård.
- Nr. 131 – en gård.
- Nr. 132 – to tørstenshuse.
- Nr. 133 – en ret stor gård.
- Nr. 134 – en gård.
- Nr. 135 – en gård. Typisk boligtomt ganske nær fjordbred med kystnedbrydning.
Evt. andre bygninger er skyllet bort.
- Nr. 136 – en gård.
- Nr. 137 – tørstenshus eller fold.
- Nr. 138 – tørstenshus eller fold.
- Nr. 139 – et tørstenshus.

*Samlefold (B128), ca. 10×15 m. Den del af væggen, ved hvilken jeg står, er godt 1½ m høj.
Folden er del af en stor gård nær Hvalsø kirke med 16 ruiner foruden et langt dige og den viste fold.*

Nr. 140 – en gård.

Nr. 141 – 3 velbevarede tørstenshuse samt en fold (3,5×21,0 m) af usædvanlig høje og kraftige stenblokke. Desuden en mindre boligtomt. *Gård.* (NB. forbehold: bestemmelse mens området var delvis dækket af sne).

Nr. 142 – et tørstenshus.

— — —

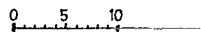
Nr. 140 og 142 ses ikke på kortene i denne artikel. De findes begge ved *Lichtenau Fjord*. 140 ligger lige syd for elven ved N93. 142 ligger nær spidsen af halvøen sydvest for N157. (Se kortet side 336/337 i „Grønland“, 11/1971).

— — —

Der er fundet ret mange *gårde* i 1971. Ruingruppe nr. 1–109 omfatter i alt 30 gårde. Nr. 110–142 (lokaliseret 1971) omfatter 19 gårde. Der er således registreret i alt 49 *gårde* samt 93 *andre anlæg*. På enkelte af disse har der måske også været beboelse. Ingen af mine fund er besøgt af en repræsentant for Nationalmuseet i denne sæson.

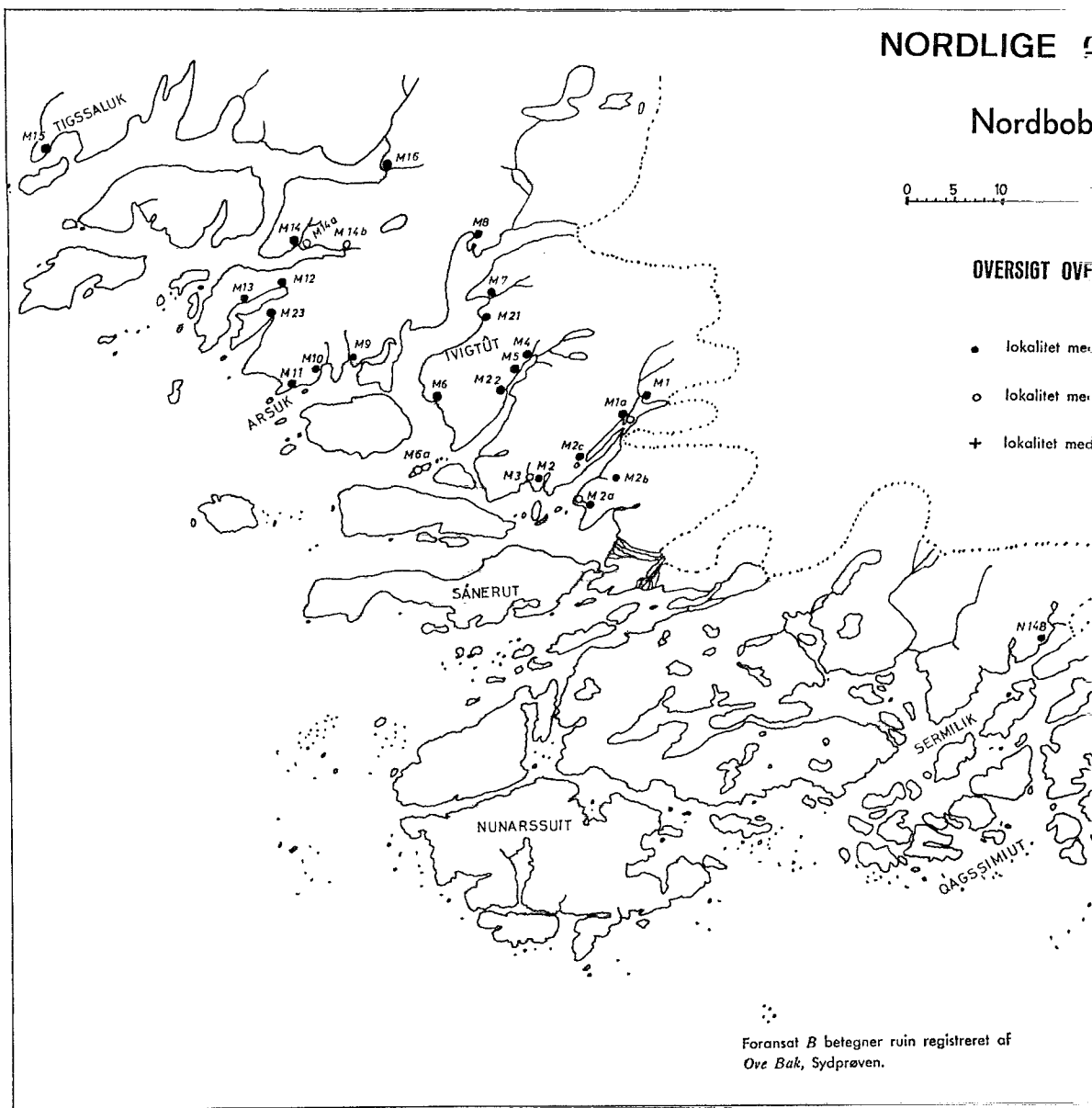
NORDLIGE

Nordbob

OVERSIGT OVF

- lokalitet med
- lokalitet med
- + lokalitet med

Foransat B betegner ruïn registreret af
Ove Bak, Sydprøven.

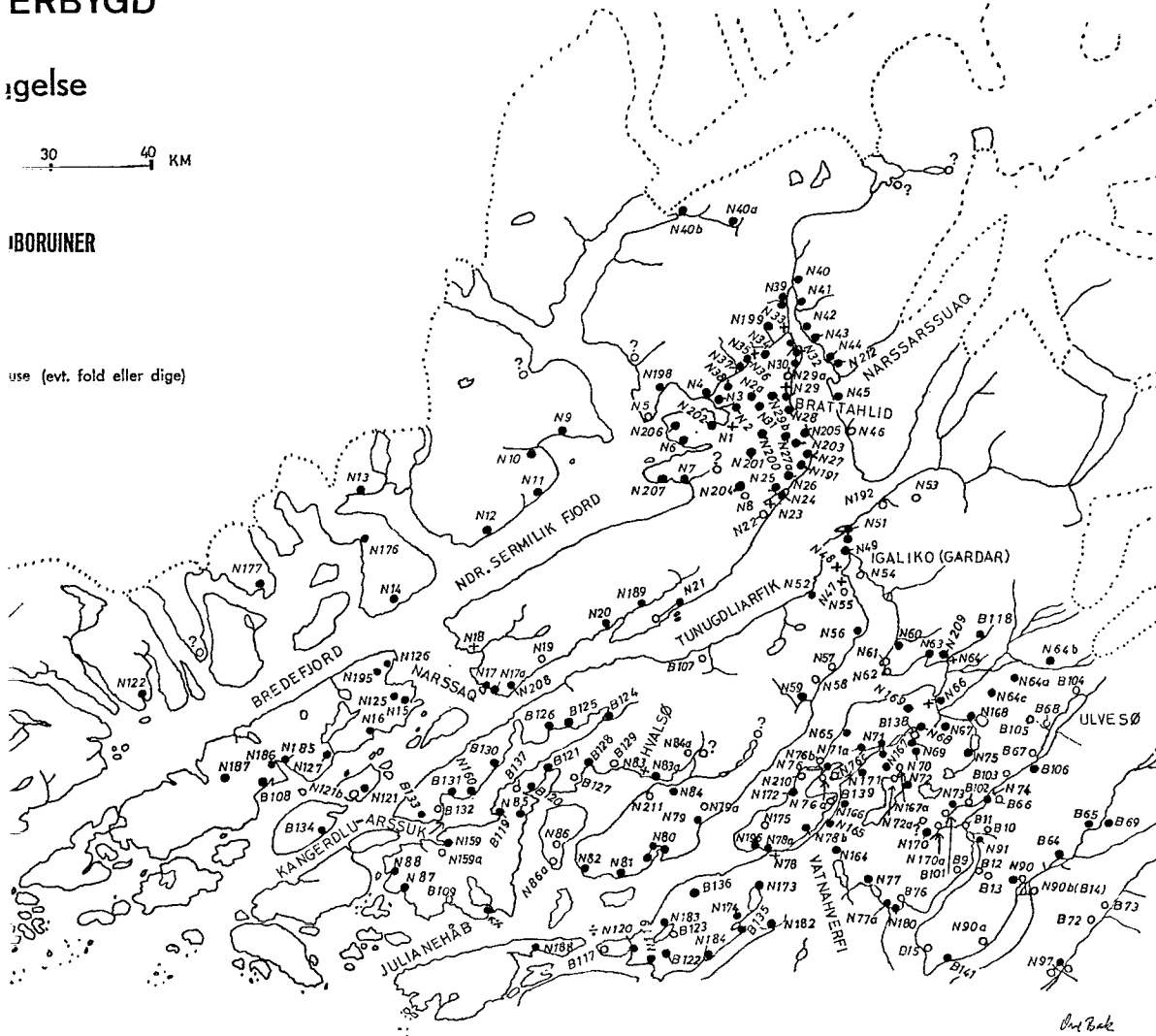
ERBYGD

Bygelse

IBORUINER

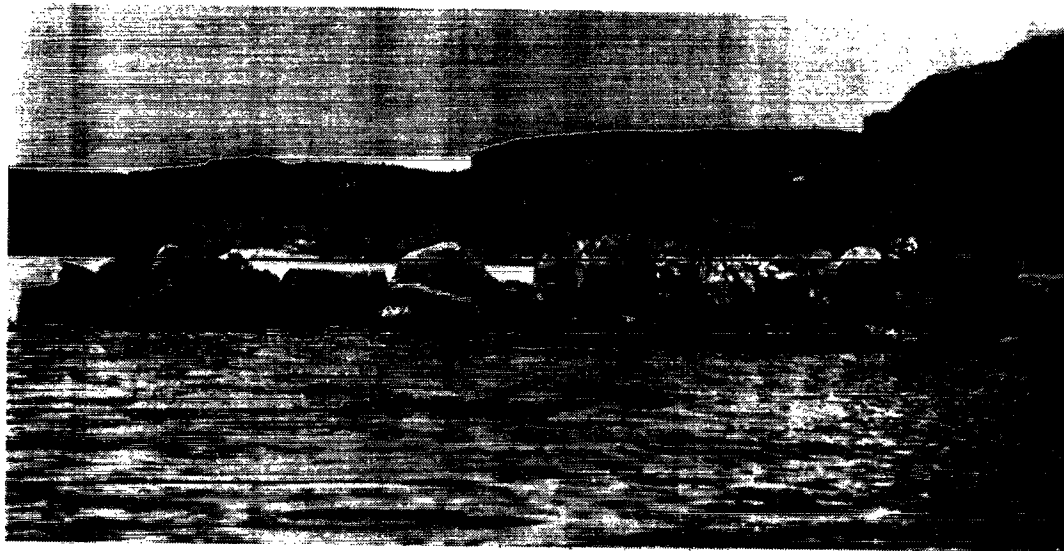
use (evt. fold eller dige)

Foransat N eller M betegner ruiner registreret af Nationalmuseet, København.

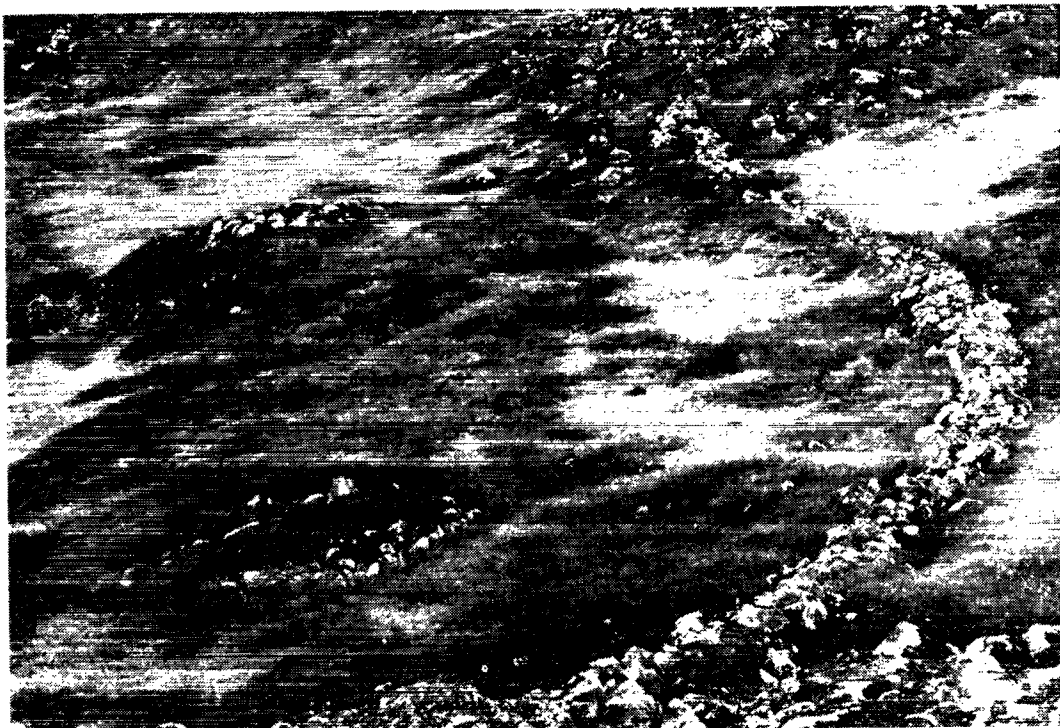

Hvalsø kirke dækket af oktobersne.

Ruin (del af N47) på skær ved Igaliko.

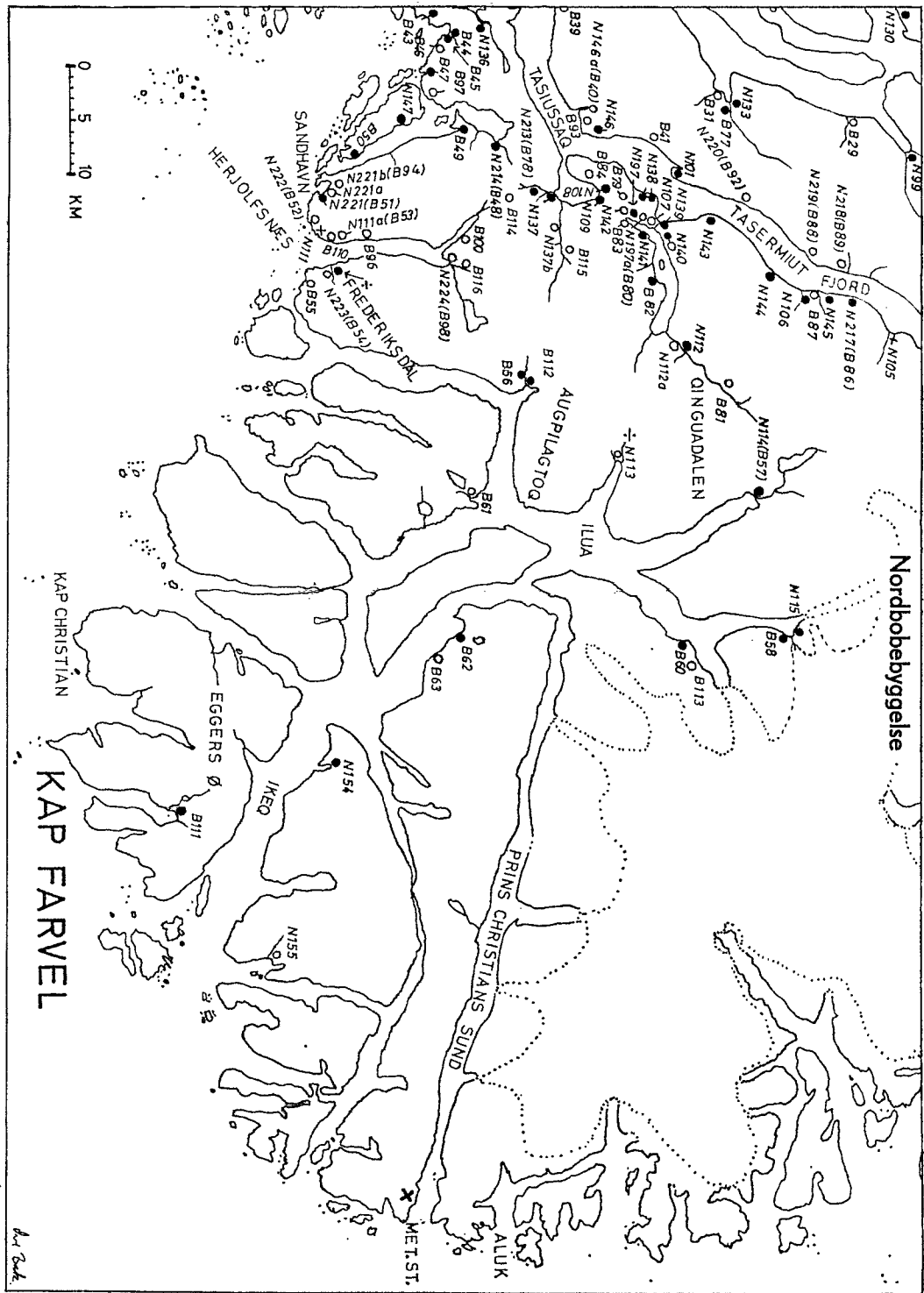
Stenfundamentet er delvis oversvømmet ved højvande. Man ser et tydeligt bevis på den landsenkning, der er sket siden nordbotiden, og som nu truer adskillige ruiner i de grønlandske nordbobygder.

Tundige ved gården B57-N114 i Kap Farvel-distriktet. 6 tørve- og stenluse samt 1 boligtomt ligger bag et langt, svært stendige, mens et enkelt hus ligger på en ø i fjorden. På billedet ses to tomter (3×6 og 4×6 m) indenfor diget (til venstre). Ruinerne er meget tydelige på grund af afbrænding af vegetationen i 1969. Det samme motiv ses fra modsatte side (= mod vest) i »Grønland« 2/1971, side 35. Aron Arctander besøgte stedet 31/5 1778 og skriver bl. a.: »I en Bue fra den store Elv, som nedløber her til Søen, fandtes mellem fire Høje ligesom et Gjærde af Stene, dette antog jeg for en Indhegning, der har været brugt af de Gamle til deres Creature, at de ej skulle fordervø den Mark, hvoraf Høet til Vinterføde skulde indhøstes.« (Ugeskriftet »Samleren«, Bd. VI, 1793, side 1164).

Jeg har modtaget betydelig praktisk hjælp, oplysninger om topografiske forhold samt om ruiner fra beboerne i Østerbygden. For hjælp sommeren 1971 vil jeg takke mine gode venner i Augpilagtoq, Frederiksdal, Sydprøven, ved Igaliko Fjord samt i Julianehåb. Heinz og Britta Sønner i Sydprøven har gjort det muligt for mig at benytte dette sted som udgangspunkt for undersøgelsesrejserne. Tømrer Abraham Hansen i Sydprøven passer på båd og udstyr samt foretager nødvendige reparationer, når jeg er borte om vinteren.

Nanortalik kommune, Det grønlandske Landsråd, Ministeriet for Grønland samt firmaet Ketner Marine har støttet arbejdet 1971 økonomisk. Jeg er taknemlig for denne hjælp.

Signatur: Se kortet over »Nordlige Østerbygd«.

Som hjælpere havde jeg i 1971 indtil begyndelsen af september min plejesøn Hans og dennes kammerat Bent Kaldahl. Derefter Ole Hansen fra Sydprøven.

Jeg har nær kontakt med det nyoprettede lokalmuseum i Julianehåb.

— — —

Anmærkninger til artiklen »Kortlægning af nordbobebyggelsen i Sydlige Østerbygd«, 11/1971:

Side 322: Træerne i Qíngua-dalen når en højde af 10 meter.

Side 329: Det førstnævnte eskimohus i EB62 er 12,0×4,5 meter.

Side 338: Nr. 65 mangler. Se ruinfortegnelsen i denne artikel.